

El Comerç a l'època del Regne Privatiu De Mallorca

Treball de Fi de Grau

Bartomeu Martín Bonet

Niub: 14917921

Tutora: María Dolores López Pérez

Departament d'Història Medieval

Curs: 2013-2014

ÍNDIX

□ 1.-Preàmbul.....	3
□ 2.-La vessant política:.....	3
o 2.1.-La conquesta de les Illes Balears	3
o 2.2.-L'inici del Regne Privatiu: l'herència del rei Jaume I ...	6
o 2.3.-EL Regne de Mallorca i la seva primera fase: Jaume II de Mallorca.....	6
o 2.4.-El retorn de Jaume II de Mallorca i el seu impuls: la segona part del seu regnat.	8
o 2.5.-Els reis successors a Jaume II: Sanç i Jaume III	9
□ 3.-El comerç a les Illes Balears durant el Regne Privatiu de Mallorca	11
o 3.1.-L'inici del comerç medieval en les Illes Balears	12
o 3.2.-El començament de l'expansió comercial.....	16
o 3.3.-Del tractat d'Argelers a la mort de Jaume II: les lleudes i la nova política fiscal	24
o 3.4.-El comerç en les darreres dècades del regne: de Sanç I a Jaume III.....	29
□ 4.-Conclusions	37
□ 5.-Bibliografía.....	40

- **1.-Preàmbul**

El present treball és el resultat d'una cerca a través de diferents fonts bibliogràfiques d'un tema en concret: el comerç medieval a les Illes Balears. Per ser més exactes, he escollit l'etapa del Regne Privatiu, que s'estén des del 1276 (any que mor el rei Jaume I el conqueridor) fins el 1349 (data en la qual tingué lloc la batalla de Lluçmajor on morí Jaume III davant l'exèrcit del rei Pere IV el Cerimoniós).

Així doncs he intentat estudiar la vessant comercial del regne posant sempre èmfasi en els factors econòmics que continuament s'entrellacen amb la política del moment.

- **2.-La vessant política:**

- **2.1.-La conquesta de les Illes Balears**

El Regne de Mallorca o de Mallorques compren, en el seu període cristià medieval independent, els regnats de Jaume I, Jaume II, Sanç I, Jaume III, Jaume IV i Elisabeth¹, és a dir, des de 1276 fins a 1343.

Abans de parlar del comerç en si mateix, hem de fer referència als antecedents històrics per poder entendre millor el que succeirà amb posterioritat i que marcarà el destí econòmic de les Illes Balears.

S'ha parlat de les disputes entre les ciutats marítimes com ara Pisa, Barcelona, Gènova o Venècia, entre d'altres, com a causa que pogué endarrerir la conquesta de l'arxipèlag balear; no obstant, res més lluny de la realitat, ja que imperava una relació de fraternitat cristiana entre

¹ Aquests dos darrers membres de la Casa de Mallorca foren reis a l'exili, mai arribaren a governar. Jaume IV intentà envair Catalunya amb l'ajuda de mercenaris però el seu intent es frustrat a les portes de Barcelona. Les circumstàncies en les que morí no estan del tot clares: la tradició marca que morí enverinat a Soria. La reina Elisabeth fou l'última reina titular de Mallorca. Va morir molt possiblement a París el 1404, encara que existeix discrepàncies també sobre aquest fet. (CATEURA BENNÀSSER, 1998, p. 5)

elles degut a la situació creada per la pirateria musulmana amb bases a Al-Àndalus i a les Balears (SANTAMARIA, 1973, pág. 50).

La conquesta de Tortosa, segons Santamaria, suposà la consolidació de la solidaritat cristiana vers un enemic comú: l'Islam. És per aquesta raó, com també la donació de privilegis comercials a la ciutat de Palma, que els italians acceptaren unir-se a l'estol de naus que anava en direcció cap a Mallorca.

La legitimació per a realitzar la conquesta de les Illes Balears emprada per part de la Corona d'Aragó fou que era una antiga província romana d'Hispania. Per aquest motiu, les altres potències marítimes (Gènova, Pisa²,...) respectaren el dret de conquesta citat per part de Barcelona sobre aquestes illes (SANTAMARIA, 1973, pág. 60).

La conquesta de les Illes Orientals d'Al-Àndalus es començà a plantejar a l'any 1228. Aquesta es troba emmarcada en el procés de "reconquesta" de la Península Ibèrica per part del regne cristià d'Aragó contra els musulmans. Els cristians venien victoriosos de la batalla de *Las Navas de Tolosa* (1212) i debilitaren al califat almohade, cosa que propicià l'aparició de les terceres Taifes musulmanes. A l'any següent, al 1213, tingué lloc la batalla de Muret, on morí el rei d'Aragó, Pere II el Catòlic, i on també acabaren les aspiracions ultrapirenaïques del regne. El successor al tro seria un jove anomenat Jaume, protagonista clau en la conquesta de les Balears.

En aquest marc, la debilitat musulmana propicià la reaparició de les taifes. L'any 1228 en les Corts de Barcelona s'acordà ja la conquesta de les illes, aprofitant l'esmentada debilitat. En aquestes corts s'acordà l'annexió de totes les illes; les terres i riqueses obtingudes es repartirien entre els magnats segons la seva aportació a l'expedició en homes i cavalls; les porcions de terra es cedirien sota la sobirania del rei i els que obtinguessin una porció podrien disposar-la segons la seva voluntat; en principi el projecte era obert a tots els súbdits de la Corona, però posteriorment es modificà per a tota la cristiandat. Per a realitzar la conquesta, Jaume I,

² Cal parlar, doncs, que aquestes ciutats comercials ja tenien lligams comercials i contactes allí molt abans que els catalans decidissin atacar l'arxipèlag. És més, els pisans i genovesos ja gaudien de privilegis comercials en aquestes illes.

demanarà consell a un destacat comerciant barceloní, Pere Martell, que ja comerciava amb les Illes Balears i que, per tant, les coneixia suficientment. Aquest fet demostra i constata l'existència de contactes comercials amb les Illes ja en aquest moment (ABULAFIA, 1996, p. 8).

L'any següent, el 5 de setembre, l'estol de naus català sortí de Salou, Cambrils i Tarragona. El desembarcament es produí a Santa Ponça on els musulmans són vençuts. A l'endemà tingué lloc la batalla de Portopí i seguidament es posà setge a la ciutat de Madina Mayurqa, Palma, la qual es conquerida el dia 31 de desembre. L'illa, no obstant, no fou conquerida totalment, ja que quedaren reductes musulmans hostils al domini cristià. El 1230 foren reduïts els sarraïns que sobrevisqueren al setge de la capital i l'illa quedà controlada completament pels cristians.

Menorca, en un principi, no fou conquerida sinó feta sotmesa a vassallatge, respectant la seva població musulmana fins el 1287. El rei en Jaume, el 1231 feu creure als musulmans de l'illa de Menorca que estaven a punt d'esser envaïts per una gran força cristiana. Els menorquins veieren en la llunyania milers de focs en la costa mallorquina, situats a Capdepera, i caigueren en l'enginy del rei en Jaume. Les autoritats firmaren el pacte de submissió que respectava la seva autonomia com a societat musulmana però estaven obligats a reconèixer la sobirania del rei d'Aragó (ABULAFIA, 1996, p. 10).

Les Pitiüses, Eivissa i Formentera, foren conquerides a través d'un pacte d'infeudació amb Pere, infant de Portugal i senyor de Mallorca (1231-1244), el comte de Rosselló, Nuno Sanç, i Guillem de Montgrí, arquebisbe electe de Tarragona. La conquesta es feu efectiva el 8 d'agost del 1235.

○ 2.2.-L'inici del Regne Privatiu: l'herència del rei Jaume I

A partir dels anys 50 i 60 del segle XIII, Jaume I inicià una política específica per a les Illes Balears amb motiu de l'herència dels seus fills. El 1262, el rei tenia 2 fills legítims: Pere i Jaume. Com ja havien fet molt abans altres sobirans cristians, degut al concepte patrimonial del territori, el rei decidí dividir les seves terres entre els seus fills. Pere, el primogènit, obtindria Aragó, València i les terres de Catalunya situades a l'oest dels Pirineus. Jaume, el menor, obtindria les Balears, el senyoriu de Montpeller, la posició en el Llenguadoc i les terres catalanes situades a l'est dels Pirineus: Rosselló, abans en mans d'un dels conqueridors (Nuno Sanç) i la Cerdanya. Aquesta sèrie de territoris esmentats segons la voluntat del rei Jaume I haurien d'esdevenir regnes diferents i independents a la seva mort. (ABULAFIA, 1996, p. 11). Per tant el Regne de Mallorca fou el resultat final d'una llarga sèrie de divisions territorials projectades per Jaume I entre els seus fills durant la segona etapa del seu regnat. (RIERA MELIS, 1986, p. 31).

Com podem interpretar aquesta divisió territorial? Es buscava integrar en un mateix regne districtes de poblament antic i d'altres en vies de repoblament pensant en una complementarietat entre les dues àrees? Aquestes preguntes que s'autoformula Riera Melis ens fan meditar sobre les causes obscures que conduïren a la divisió del territori però, no obstant, sí que sabem quines foren les conseqüències a llarg termini: la consolidació de la presència capeta en els comtats pirenaics i el Llenguadoc com també l'acceleració del procés d'incorporació de Montpeller a França. (RIERA MELIS, 1986, p. 32).

○ 2.3.-EL Regne de Mallorca i la seva primera fase: Jaume II de Mallorca

El desequilibri de poder entre els dos regnes creats pel rei en Jaume condicionà des del principi les relacions a tots els nivells. El nou rei d'Aragó entenia de forma molt diferent el regne del seu

germà. D'aquesta manera, Pere III d'Aragó mediatitzà el nou estat independent i intentà convèncer al seu germà per que acceptés la sobirania aragonesa³. Així doncs, Pere III aconseguí imposar-se al seu germà amb el tractat de Perpinyà el 1279. El resultat d'aquest tractat era obvi: actualitzava la situació jurídica a un estadi diferent al que el rei conqueridor havia planejat amb la divisió del seu regne. A més es creava un paraigües legal a l'"imperialisme" que el regne del seu germà venia exercint sobre els territoris continentals i illencs des del mateix inici de la seva independència. (RIERA MELIS, 1986, p. 32).

Tenia inclús, el rei Jaume II de Mallorca, l'obligació d'assistir a les reunions de les Corts catalanes, obligació que posava especialment de manifest la paradoxal situació: el rei de Mallorca havia d'assistir a les corts del comte de Barcelona, alhora que era vassall d'aquest rei. Però el que tampoc estava clar era de quina part del territori era depenent: de Catalunya o d'Aragó?, com diu Abulafia, és una cosa impossible de respondre avui dia (ABULAFIA, 1996, p. 11).

Jaume II, en virtut del tractat de Perpinyà, reconeix públicament que administra les seves terres de les Illes Balears en qualitat de feudatari del comte-rei. D'aquesta manera el tractat suposava l'anul·lació del testament del rei Jaume I. Els efectes d'aquesta humiliació no es feren esperar. Martí IV de França atacà el regne d'Aragó com a replica per la conquesta de Sicília. Els Pirineus estaven custodiats per les forces del Regne de Mallorca. El rei Jaume II de Mallorca optà per la coalició francesa, amb la idea d'alliberar-se del control del seu germà. A més aquesta decisió tingué el suport del clergat i l'aristocràcia de Perpinyà. En canvi la burgesia del Rosselló veié amb mals ulls la decisió, ja que la seva activitat comercial estava establerta en ambdós costats dels Pirineus i en les Balears. La decisió del rei Jaume II de Mallorca fou clau per a la represàlia del seu germà, qui inicià una campanya militar amb l'objectiu de recuperar les terres cedides en vassallatge.

³ Recordem que la voluntat del rei Jaume I era la de mantenir els dos regnes lliures, sense cap tipus de subordinació o vassallatge.

El rei de Mallorca no fou capaç de defensar les Balears del seu germà. Això s'explica pel fet que sembla poc probable que els habitants professessin una gran lleialtat a la nova Corona, raó que va fer que la conquesta fos senzilla. A més pel que fa a l'àmbit comercial tant Abulafia com Riera Melis apunten a que els estaments comercials posaren poca resistència a la invasió de l'infant Alfons (ABULAFIA, 1996, p. 12) (RIERA MELIS, 1986, p. 33), ja que veien en la reincorporació a la Confederació la seguretat i la possibilitat de coordinar la seva activitat mercantil amb els barcelonins i visitar els ports del regne aragonès amb garanties suficients⁴.

○ **2.4.-El retorn de Jaume II de Mallorca i el seu impuls: la segona part del seu regnat.**

Jaume II quedà desposseït del regne illenc que fou conquerit, com ja he dit abans, pel seu nebot Alfons III el 1285.

El 1287 Alfons planejà la conquesta de Menorca, encara que aquesta continuava pagant els seus tributs en carn, llet, formatges, i altres bens. Això és motivat pel fet que es pensava que els governants musulmans planejaven trair als aragonesos i unir-se al nord d'Àfrica. A més, s'utilitzà l'excusa del temor francès, pensant que utilitzarien els ports menorquins com a base per a atacar Catalunya. El resultat d'aquesta operació fou la conquesta de l'illa, com també la captura i venda de 40.000 musulmans menorquins com a esclaus, encara que existia la possibilitat de pagar un rescat al rei per aconseguir la llibertat. Només deixaren uns pocs per a cultivar la terra. La relativa aridesa d'aquesta feu que mai aquesta illa resultés atractiva per a la nova població. (ABULAFIA, 1996, p. 13).

El govern de les illes recaigué sobre mans catalanes fins el 1298, any en que el Papa imposà les condicions per donar solució a les disputes familiars. Fou l'actitud decidida de Bonifaci VIII la

⁴ Cal recordar que en aquesta època el comerç de les Illes Balears estava incitant el seu naixement i per tant calien mesures de protecció o per impulsar aquest. Per aquesta raó els comerciants vien amb bons ulls aquesta reincorporació a un poder més fort i amb més potencial per iniciar el salt endavant en el comerç.

que va ajudar a Jaume II a recuperar el seu regne, encara que hauria de continuar rendint homenatge al rei d'Aragó.

A partir d'aquest moment, Jaume II inicià un projecte de potenciació econòmica i política per deslligar-se del control peninsular. A fi d'aconseguir aquest objectiu es produirà un canvi de dinàmica al Regne de Mallorca: s'intenta imposar aranzels als comerciants catalans en els ports on duïen a terme la seva activitat (Ciutat de Palma i Colliure), s'inicià l'encunyació pròpia de moneda en les Balears a partir del 1300, es crearen consolats en els ports més importants del nord d'Àfrica com a Bugia, i, a Mallorca i Menorca es construïren petites cuitats agrícoles per incrementar la productivitat de la terra.

Les Balears constituïen una base molt important per a l'expansió comercial i territorial dels catalans pel Mediterrani. Per tant és lògic, com apunta Riera Melis (RIERA MELIS, 1986, p. 33), que els reis aragonesos Alfons III i Jaume II procuraren reforçar la seva presència en aquestes illes, que es prolongarà, com ja he dit abans, fins el 1298.

9

Poc després de la conquesta catalana de Mallorca, els papes Gregori IX i Inocenci IV concediren als mercaders cristians de Mallorca el permís per comerciar amb els infidels del nord d'Àfrica, per així poder aconseguir la font necessària de recursos per poder-se procurar el seu manteniment (LÓPEZ PÉREZ, 1995, pág. 207) i per poder promoure la colonització⁵ a falta d'altres incentius. Les Illes no poden sobreviure sense el comerç, ja que els recursos agrícoles eren insuficients per alimentar a tota la població.

○ 2.5.-Els reis successors a Jaume II: Sanç i Jaume III

En morir Jaume II de Mallorca pujarà al tro Sanç I, el seu fill. El segle XIV es caracteritzarà per la prosperitat econòmica del regne que augmentava al mateix temps que la capacitat dels dirigents del regne anava afeblint-se per resistir la voluntat dels aragonesos. Els mallorquins,

⁵ Cal recordar sempre que les Illes Balears són un territori de frontera i més encara que estan aïllades del poder central del Regne d'Aragó per la mar. Aquesta situació feia més perillosa el seu poblament degut als atacs piràtics dels musulmans que voltaven la part occidental del Mediterrani. Per aquest motiu s'atorgaren, entre altres privilegis, cartes de franquesa per estimular la repoblació d'aquestes terres.

com a vassalls del rei d'Aragó, contribuïren a la conquesta de Sardenya (1323-1324) aportant vaixells a la flota de la Confederació. Com a compensació, els comerciants mallorquins obtingueren grans privilegis comercials en aquesta illa. Per tant, els pocs anys que regnà de Sanç I (1311-1324) foren de gran bonança econòmica fruit de les polítiques aplicades pel seu pare i la seva continuació com també per l'inici de l'escalada meteòrica del comerç en les Balears dècades abans.

El problema arribà quan el rei va morir sense descendència. El testament de Jaume I estipulava que si es produïa la mort sense descendència del rei aquests territoris hauríem de tornar al regne d'Aragó. El rei d'Aragó acceptà que la Corona passés a mans de Jaume, cosí del rei, a canvi de la condonació de la deute contreta com a conseqüència de la guerra de Sardenya amb el regne de Mallorca. A n'aquest endeutament, producte de la condonació, s'afegí la crisi política que acompanya el regnat de Jaume III, home molt més dur en formes que Sanç I, i també degut a la seva confrontació amb el rei d'Aragó Pere IV el Cerimoniós. Per acabar d'emmarcar la situació, els mateixos anys es produïren una crisi de producció de blat, que s'hagués de fer una compra massiva d'aquest cereal per part del Gran i General Consell, i un increment de les demandes de guerra per part de la Corona d'Aragó degut a la resistència dels sards a l'illa. Tot plegat va crear un ambient que tard o d'hora hauria d'explotar en contra dels reis de Mallorca.

Aquesta crispació arribaria al seu punt àlgid amb l'enfrontament entre Jaume III i Pere IV a Avinyó durant una visita al Papa. Jaume III es resistia a anar darrera el rei Pere IV, com a gest de subordinació. El problema estava que Pere IV també era un home molt estricte amb les formes⁶. Cap al 1340 la tensió havia crescut entre Barcelona i Mallorca: les acusacions es llançaven de forma sovint i la por aragonesa d'una unió anglesa o francesa augmentava la sensació d'inseguretat. A n'això hi ha que unir el fet que Jaume III inicia una política de grandesa i grans plans per tot el món: atacar bases musulmanes, conquerir territoris per

⁶ Per aquest motiu rep el sobrenom de Cerimoniós. Abulafia apunta que no era l'únic rei obsessionat amb les formes, un exemple d'això es l'emperador Carles IV.

l'Atlàntic, encunyar moneda al Rosselló quan no podia, degut a que ja circulava la moneda catalana, etc.

La fricció esclatà el 1343. Pere IV decidí envair Mallorca. Com també succeí el 1285, no es produí un aixecament immediat de la població a favor de la monarquia mallorquina⁷. Els territoris situats al nord dels Pirineus també foren atacats a l'any següent, no obstant aquí sí que trobaren una certa resistència. Encara així i tot només resistí Montpeller i els seus territoris que la rodejaven. El 1349, en una operació d'últim esforç, vengué aquestes terres al rei de França per obtenir diners suficients per pagar un exèrcit i reconquerir Mallorca. Però aquest morí en combat i no aconseguí res. Aquesta batalla, la batalla de Lluçmajor, suposà la fi del regne degut a que els seu fill Jaume IV no l'aconseguí recuperar.

El Regne de Mallorca no desapareixerà sinó que s'incorporà a la Corona d'Aragó com un territori més. El rei d'Aragó recuperarà el títol de rei de Mallorca i un lloctinent s'encarregarà d'exercir l'autoritat reial en la seva absència.

11

- **3.-El comerç a les Illes Balears durant el Regne Privatiu de Mallorca**

Quan Pere IV decideix posar fi a l'experiència reial de la casa de Mallorca ell tenia molt clar, com diu Abulafia, que havien d'existir vincles molt estrets entre les illes del Mediterrani i Catalunya⁸. Quan les illes foren incorporades, el comerç balear estava estretament vinculat amb la resta del territori de la Corona d'Aragó. La funció del comerç entre Mallorca i Sicília o Sardenya no era simplement la d'enriquir els comerciants catalans sinó també la de mantenir l'estabilitat política i alimentar la població de les Illes occidentals.

⁷ Recordem que la majoria dels reis residiren a Perpinyà i que les Balears, i més en concret, Ciutat de Mallorca, era una capital cerimonial no pas una ciutat on residia el poder temporal dels reis. No obstant això el regne duia el nom gràcies a aquestes illes.

⁸ Les illes que fa referència el rei Pere IV d'Aragó son les Balears, en el seu conjunt, Sardenya i Sicília.

Els propis habitants de les Illes tenien dificultats per satisfer les seves necessitats d'aliments bàsics i altres bens considerats indispensables. Per aquesta raó, i ja des de l'inici del segle XIII després de la conquesta catalana, el principal recurs explotat i que servia d'intercanvi fou la sal eivissenca. La indústria tèxtil es desenvolupà de forma més tardana que a Barcelona i s'inicià gràcies a l'impuls de Jaume II de Mallorca a partir de 1303 per reduir l'escletxa tècnica entre el Rosselló i les Balears. (RIERA MELIS, 1986, p. 132), encara que l'illa no tingué un paper important en el subministrament de teles abans de mitjans del segle XIV. (ABULAFIA, 1996, p. 126).

Les Balears mai tindran la mateixa importància que Sicília o Sardenya pel que fa a la seva capacitat d'exportació de productes agrícoles com ara blat o oli; ni tampoc la mateixa capacitat de fabricació i venda de draps com sí tenia Barcelona o Florència (ABULAFIA, 1996, p. 126). Però el que sí que cal considerar, i que coincideixen en ella tots els autors, és la transformació que patiren al llarg del segle XIII i XIV les Balears, i en especial Mallorca, per esdevenir un veritable centre de redistribució important i que pogués fer front a la resta de mercats.

○ 3.1.-L'inici del comerç medieval en les Illes Balears

Hi ha referències suficients, com esmenta Abulafia, que posen de manifest els vincles comercials regulars, i, a més, molt probablement intensos, entre la ciutat de Barcelona i Mallorca abans de la conquesta. D'aquesta manera s'entén que les Illes actuarien com a cap de pont entre l'Europa cristiana i l'Àfrica musulmana (ABULAFIA, 1996, p. 127). Ja a partir de 1240 es pot observar a través de contractes fets entre la Península i Mallorca l'existència de detalls que denoten la formació d'una elit mercantil. Aquesta elit mercantil és el resultat de la mescla de catalans, italians, provençals, jueus i cristians segons Abulafia, (ABULAFIA, 1996, p. 128) que comerciaven a les Illes Balears, on duïen a terme la seva activitat.

En aquest apartat, doncs, ja observam la importància dels comerciants italians tan en la conquesta com en la posterior activitat comercial que dugueren a terme a la ciutat. La presència d'aquests respon al fet que formaren part de l'estol de naus que partí a conquerir les illes, la qual cosa els va permetre adquirir aquesta potestat. Però la presència d'italians ja es patent molt abans de l'arribada dels catalans. Aquesta presència es troba ben documentada ja al segle XII a través del *Liber Maiolichinus*, que descriu la breu ocupació de les illes d'Eivissa i Mallorca per part de pisans i catalans al 1114. L'expedició, que rebé el títol de croada, anava en contra dels musulmans establerts en les illes que practicaven la pirateria i entorpien el comerç dels cristians. (ABULAFIA, 1996, p. 131) .

Els genovesos i els pisans es veieren afavorits per les concessions de terres i privilegis realitzats pel rei degut a la seva important presència en la conquesta. Segons Abulafia, els pisans aconseguiren la confirmació dels privilegis comercials que ja disposaven en època musulmana⁹. Els genovesos, que també aportaren un gran esforç en la conquesta, reberen com a compensació terres en la ciutat i en 1233 foren agraciats amb una llotja especial per a ells (Llotja dels genovesos), com també la possibilitat de tenir una comunitat governada amb els seus propis cònsols, que arribaran a formar part del govern de la ciutat. Cateura arriba a afirmar que era una cosa normal que el govern de la ciutat estigués format per una persona d'origen italià (CATEURA BENNÀSSER, 1998, p. 25). Això arriba a denotar la importància que tingueren ja en els inicis del comerç baleàric els no "mallorquins".

Els homes de la Provença desenvoluparen una tasca molt important en la conquesta i foren els elegits, entre d'altres, per repoblar les Illes. Això, segons Abulafia que cita a Archibald Lewis, dona a pensar que les Illes Balears es converteixen en una Nova Occitània o també una Nova Catalunya. En aquest sentit, Abulafia opina que Mallorca sembla una còpia de Barcelona, però li falta el camp català. Però les Illes Balears tindran un "camp" més gran que el català i més especial: el mar. (ABULAFIA, 1996, p. 50)

⁹ Durant el regne de taifes, les Balears demanaren ajuda a les potències italianes per protegir-se del rei musulmà de València a canvi de concessions comercials en les illes. A més, segons Abulafia, les Balears, com també Ceuta, servirien per a complementar la ruta habitual del segle XII de Gènova-Mallorca-Marroc, entre altres rutes.

Més endavant, en front de la potència de les companyies italianes i l'augment de les tensions, ràpidament i a imitació de Barcelona, també es començaren a crear edictes contra aquest col·lectiu de comerciants. No obstant això, les prohibicions contra els genovesos perquè practiquin activitats comercials eren força impopulars degut a que aquests eren uns grans dinamitzadors del comerç, sobretot en el segle XIV, i per aquesta raó, segons la lectura del professor Cateura, duraven poc. (CATEURA BENNÀSSER, 1998, p. 9). Aquí ja podem observar una voluntat primerenca per protegir la primacia dels comerciants locals davant les companyies italianes més potents.

Jaume I intentà vincular els dos regnes: la Corona d'Aragó i el regne de Mallorca. En la Carta de Franquesa ja deixa clar que els mallorquins estan extens de pagar carregues fiscals en tots els territoris sota jurisdicció del rei¹⁰ i poden tallar tanta fusta com necessitin per a construir vaixells. Així doncs el rei conqueridor assentà les bases del comerç balear després de la conquesta. Cateura apunta que quan el Municipi de Ciutat de Mallorca fou creat pel rei Jaume I el 1249, estableix que el seu finançament es realitzaria a través d'una taxa portuària nascuda abans per la conservació i vigilància del port de Portopí. Així, doncs, el Municipi gaudirà dels beneficis del comerç, un comerç que està en els inicis d'un gran creixement (CATEURA BENNÀSSER, 1998, p. 10).

Continuant amb la idea de la necessitat del comerç per a sobreviure, hi ha que parlar de les disposicions dels papes Gregori IX i Inocenci IV. Aquests papes permeteren als comerciants cristians de les Balears comerciar amb el Magrib. D'aquesta manera, com apunta Abulafia i López Pérez, el destí preferit dels comerciants de Mallorca esdevindrà el Magrib (ABULAFIA, 1996, p. 149) (LÓPEZ PÉREZ, 1995, pág. 204). L'estrella d'aquest comerç inicial fou el teixit. Un tràfic que es desenvolupa a gran escala i en el qual les teles procedien de múltiples llocs. A través de les Balears es duien cap a Àfrica i a l'inrevés (ABULAFIA, 1996, p. 151).

Les Balears viuran del mar. Viuran d'ell degut a la necessitat que pateixen.

¹⁰ Aquest fet portarà problemes posteriorment degut a la revisió de les lleudes en ports importants com el de Colliure; d'aquest fet em parlarem més endavant.

Es produirà la reobertura de les places i la normalització de les relacions amb la regió del nord d'Àfrica, abans trencades degut a la conquesta catalana. Es produeix, doncs, l'inici d'una activitat mercantil molt intensa, però aquesta, segons Riera Melis, té un radi d'acció curt i es procura que els mercaders penetrin en tots els mercats possibles. Riera Melis apunta que aquesta acció mercantil es troba dirigit cap a tres punts: el Rosselló-Montpeller, el Magrib i la Corona d'Aragó (RIERA MELIS, 1986, p. 45). Que es ven i es compra? Com sempre ens trobem citada la tela, en aquest cas és de procedència nòrdica, com a contrapès és ven la sal eivissenca, les espècies i altres productes arribats a les Illes a través dels italians, que com ja he dit tenen molta importància com a dinamitzadors del comerç. A través del litoral africà s'obté cereals, llana, cuir i cera, productes que es redistribuiran després de satisfer la demanda interna de les Balears, el Rosselló i la resta dels dominis del rei (RIERA MELIS, 1986, p. 45).

Pel que fa a l'agricultura de les Illes, ens trobem amb la clàssica triada mediterrània: cereals, vi i olivera. Però aquest camp no era autosuficient, calia recórrer sovint a la compra de blat estranger per alimentar a la població, una població que vivia majoritàriament a Ciutat de Mallorca (RIERA MELIS, 1986, p. 36). Degut a aquestes caresties successives, com assenyalava López Pérez i Riera Melis es potencià el comerç per aconseguir els aliments necessaris. Aquest desenvolupament del comerç al mateix temps frenà el desenvolupament del sector secundari degut a l'aparició de productes estrangers en els mercats locals que competien amb els produïts a les Illes (LÓPEZ PÉREZ, 1995, pág. 206). Pel que fa a les activitats secundàries, Riera Melis, apunta que només aconseguiren sobreviure la draparia, la construcció naval, els cuirs i l'orfebreria (RIERA MELIS, 1986, p. 38).

Per tant el comerç començà a erigir-se com activitat principal degut a que era l'única sortida econòmica viable per alimentar a la població de les Illes. Degut a l'agricultura incipient i caracteritzada per la baixa productivitat, la sortida lògica per a les Balears fou aquesta: fer-se a la mar i buscar mercats on poder vendre els productes necessaris per a sobreviure. Si reflexionem, i com veurem més endavant, podem deduir que fou la cerca d'aquests mercats per aconseguir beneficis i productes primers per a alimentar-se el causant de l'increment del pes de

l'activitat mercantil balear. El 1270 ja s'havia convertit en l'element més evolucionat de la economia illenca i tenia com a àrea predominant el Magrib (LÓPEZ PÉREZ, 1995, pág. 206).

Es tracta, doncs d'una tradició que la podríem qualificar de mil·lenària. Els mercaders de les Balears decideixen fer una cosa “poc innovadora” en el sentit que es tracta d'una pràctica realitzada ja en temps dels grecs, fenicis, cartaginesos... comerciar!! , zones on el denominador comú d'aquestes regions era la carestia i la fam degut als sols poc productius i excessivament àrids. Per a compensar el dèficit la solució era el mar. A través del comerç podrien obtenir els productes que els mancaven amb els pocs excedents produïts. És tracta, doncs, d'una solució que ja fou contemplada per altres pobles del Mediterrani i molt abans que ho fessin els nous mercaders de les Balears.

○ 3.2.-El començament de l'expansió comercial

16

L'any 1276 moriria el rei en Jaume i s'iniciaria el procés d'aplicació del seu testament que especificava la divisió del seu territori i regne en dos monarquies diferenciades per als seus dos fills: Jaume II de Mallorca i Pere III d'Aragó. Aquesta divisió hauria de mantenir-se a través de llaços cordials donada la relació familiar dels dos monarques. Riera Melis apunta que el regne de Mallorca nasqué com un estat mediatitzat com a conseqüència de la imposició de Pere III al seu germà de l'anomenat tractat de Perpinyà, el qual obligava al rei de Mallorca a ésser vassall del rei d'Aragó (RIERA MELIS, 1986, p. 32).

Com he dit anteriorment, durant la dècada dels anys 70 el comerç exterior s'havia convertit en l'activitat econòmica més important. A aquest ressorgiment del comerç cal també afegir els grans progressos i la prosperitat de les colònies italianes situades a Montpeller que, segons Riera Melis, eren les que unien la ruta dels toscans i italians del nord amb Ciutat de Mallorca (RIERA MELIS, 1986, p. 40).

Els reis de la casa de Mallorca intentaren estimular l'activitat dels mercaders estrangers en les places que estaven sota el seu control a través de la millora de la infraestructura de les ciutats (ports, carreteres, llotges...). La contrapartida a aquesta estimulació, a aquesta millora era l'exigència d'aranzels com a element per gravar el tràfic mercantil i les transaccions comercials. Aquests aranzels eren les lleudes, que es cobraven en els ports principals (Palma i Colliure). La lleuda grava totes les mercaderies que entraven o sortien de la ciutat tant per vaixell com per terra. No obstant, aquestes només les pagaven aquells mercaders que no tenien la ciutadania mallorquina. (RIERA MELIS, 1986, p. 42).

Amb la creació o revisió d'aquests impostos és veu la voluntat d'intentar protegir als productes locals i als comerciants de les Balears front als mercaders estrangers. És a dir, amb l'aparició de les lleudes veiem com el sector comercial ja s'ha constituït com el sector més potent en l'economia illenca i hi observam la necessitat de protegir-lo i estimular-lo, ja que és una veritable font de riquesa i a la vegada és el suport econòmic més preuat que té la corona mallorquina. A més la lleuda serveix per delimitar fronteres. L'aplicació d'imposts provocarà l'aparició de línies divisòries administratives més clares i per tant la defensa d'aquestes front els interessos d'altres potències.

Els comerciants de les Balears iniciaran en torn del 1280 el comerç a llarga distància.

Existeix una gran controvèrsia sobre aquest fenomen que ha desplegat varies opinions. Existeix la tesi del professor R.S. Lòpez que defensa que els mercaders mallorquins, persones hàbils i expertes en l'art de la navegació, foren els pioners en arribar a l'actual Regne Unit. L'opinió d'aquest autor es basa en el *Public Record Office* on ja queda constància de l'arribada de vaixells mallorquins pels voltants del 1281. Seguint la idea de Lòpez, aquests quedaren eclipsats pels genovesos i perderen la supremacia obtinguda als primers viatges. Els genovesos, degut a l'estreta vinculació de les seves activitat mercantils mantingudes amb les Balears, prompte descobriren les rutes del nord i monopolitzaren el comerç d'aquest trajecte gràcies a la seva major potència. Cap al 1304 trobam l'últim rastre dels vaixells mallorquins en aigües del nord

referenciades pel comerciant Pere Berge “Mayorquinarum”. Aquestes hipòtesis i idees, defensades per López, a sobre la presència mallorquina en aigües britàniques es poden qualificar d’arriscades. Abulafia opina que el comerç amb Anglaterra era secundari, i aquest fet no justificaria les despeses que suposarien el navegar fins a zones tant allunyades de forma capdavantera ; encara que sí veu segur que mallorquins i genovesos ho fessin conjuntament , en contra del que opina López (ABULAFIA, 1996, p. 145). Abulafia és més proper a pensar que els mallorquins vendrien els seus serveis i habilitats en el mar a les ciutats que no tenien flotes o mariners experts (ABULAFIA, 1996, p. 146). Santamaria també desconfia d’aquestes idees defensades per López i pensa que fou més important la iniciativa dels genovesos que no pas dels mallorquins, encara que no lleva mèrit a les activitats comercials dels illencs en terres tan al nord (SANTAMARIA, 1973, pág. 8). Per altra costat, Ortega i Durliart, citat en els articles del professor Ortega, defensen que els mallorquins a l’oceà Atlàntic no seran pocs i la seva actuació no era gens limitada¹¹ (ORTEGA-VILLOSLADA, 2011, pág. 105).

Això fa pensar que no hi ha encara una opinió única a sobre el tema.

Personalment penso que els comerciants mallorquins podien tenir un cert interès en comerciar amb el nord, però de forma esporàdica, ja que el que es mercadejava eren productes de luxe, no de subsistència ,i, per tant, de beneficis a llarg termini; ara bé, sí considero que el major interès de comerç als mallorquins els ho oferia el Magrib , on sí podien mercadejar productes de més necessitat que produïen beneficis més immediats.

En aquest context de creixement del comerç balear, s’estava produint un augment de la conflictivitat entre França i Aragó que culminaria amb l’episodi de les Vespres Sicilianes del 1282.

¹¹ Un exemple d’aquesta activitat intensa en l’oceà Atlàntic fou l’intent de colonitzar les Illes Canàries abans que ho fessin els castellans a mitjans del segle XIV, poc abans de la conquesta de les illes part de Pere IV.

El conflicte de les Vespres pertorbà les rutes del comerç balear a partir del moment que el rei de Mallorca s'alineà amb els francesos i el Papa. Aquest favor cap al bàndol contrari al regne d'Aragó, feu que els contactes amb Catalunya i València fossin perillosos.

Aquesta crisi ja és patent a l'hivern de l'any 1284, que coincideix amb un any de carestia i fam degut a les males collites de blat. En aquest context de crisi, s'estableixen les anomenades *Llicències per a barques*, que suposa un important font per a l'estudi del comerç exterior a les darreries de segle. El registre conté les llicències de sortida concedides entre el 23 de gener i el 18 de març de 1284 pel batlle de Ciutat de Palma als patrons de ciutadania balear. Els mariners que rebien la llicència es comprometien a retornar a l'illa com a màxim el més d'abril. Per a garantir aquest retorn entreguen al batlle tots els seus bens i li presenten un fiador. No obstant, no és sap el perquè o les causes que promogueren aquestes restriccions de moviment. Riera Melis cita a Duforcq que creu que es tracta "d'una constant ordenació jurídica-marítima" de l'espai mallorquí per impedir als mariners insulars enrolar-se en els llargs viatges dels vaixells estrangers i estar a disposició dels mariners locals durant la campanya de primavera. És tracta, doncs, d'una mesura proteccionista per evitar que s'encarís el preu del transport i reduir les despeses en companyies estrangeres per a realitzar l'activitat mercantil durant la temporada on la demanda era més alta (RIERA MELIS, 1980, pág. 58).

Un altre punt de vista, i que personalment crec que convé tenir molt en compte, és el de tipus militar. Riera Melis cita a Durliat que relaciona la *Llicència per a barques* amb les Vespres Sicilianes i que serveix per assegurar la defensa de les Balears davant un eventual atac català. És evident, doncs, que la redacció de les *Llicències* té lloc durant un hivern difícil degut a la reactivació dels conflictes mediterranis (les Vespres i la guerra entre Gènova i Pisa). Com a conseqüència dels conflictes al Mediterrani els vaixells mallorquins difícilment podran sortir més enllà de la conca mediterrània, ja que havien d'estar de retorn en poc temps. Per tant sembla lògic que els comerciants balears es dirigissin cap al nord d'Àfrica degut a la millor rebuda que els comerciants magribins els oferien que no pas a la resta de places cristianes.

Tota aquesta documentació fa palesa l'opinió que tinc que els mallorquins amb aquestes mesures marcades per la Corona mallorquina no estaven incentivats a augmentar el comerç que puntualment mantenien amb zones del nord, excessivament allunyades i que superaven la quantitat de mesos permesos de viatge.

Així doncs amb el registre de les llicències veiem una sortida constant de vaixells que van en direcció majoritàriament cap al Magrib però la majoria dels vaixells autoritzats duen una bodega petita. El comerç era important però el tràfic no seria gaire considerable degut al poc tonatge de les flotes mallorquines que cobrien la ruta en contraposició a altres potències comercials com ara Barcelona que podien dur més tonatge. No obstant això, l'activitat constant cap aquesta regió de la Barbaria durà, com diu López Pérez, a la supremacia dels mallorquins front els valencians i catalans (LÓPEZ PÉREZ, 1995, pág. 206).

El comerç, doncs, es realitzaria amb vaixells de poc tonatge ja que els de major capacitat no complien amb els requisits cronològics imposats i no sortia rentable utilitzar aquest tipus de vaixells per períodes més curts. Com defensa López Pérez, citant a Duforch, les companyies barcelonines podrien disposar de vaixells amb major bodega i competir amb les mallorquines pel domini d'aquesta regió però, com Lopez segueix defensant, el comerç amb aquesta zona duit a terme pels catalans, encara així, seria de menor mesura que el dut a terme per mercaders mallorquins (LÓPEZ PÉREZ, 1995, pág. 206).

Aquest àmbit de crispació i perills generats pel posicionament de la cort mallorquina al costat francès provocà la invasió de les Illes per part dels aragonesos.

D'aquesta manera el comerç internacional es veié seriosament dificultat degut a l'esclat dels conflictes mediterranis(Aragó contra França i, per tant contra les Illes; i, Gènova contra Pisa). Per tant, segons el meu parer, aquí rau l'explicació d'aquestes *Llicència de barques*, que només existeix durant tan poc temps degut al moment crític que travessaven les potències marítimes del Mare Nostrum i a la singularitat del moment.

Així, comprenen el perquè de la preponderància del Magrib com a zona de comerç per a les naus mallorquines explicat pel perill que suposava comerciar amb Catalunya i València, com també amb les regions itàliques i Sicília. (RIERA MELIS, 1980, pág. 55) (ABULAFIA, 1996, p. 163).

Aquí, doncs, cal parar a pensar en si aquestes *Llicències* són representatives o no i quin ús en podem extreure per conèixer les rutes de l'època. Primer cal dir que és tracta d'un document únic¹²: només hi ha un sol registre d'aquest fet i, per tant, això ens pot fer pensar que no han sobreviscut més exemplars o que no havia la necessitat de fer-ne més a partir de la darrera data. A més, com assenyala Abulafia, el temps que descriu aquest text no permet realitzar un anàlisi del comerç anual mallorquí, degut a la poca durada i a les causes extremes en que es redacten (ABULAFIA, 1996, p. 165). Una dada interessant és l'aparició exclusiva de genovesos en aquests registres deixant de banda als altres italians. Aquest fet ens explica que eren armadors que adquirien *Llicències* no per a ells sinó per als seus mariners, ja que encara que es digués *Llicència per a barques*, aquest nom duu a la confusió, ja que no es donaven *Llicències* per als vaixells sinó per a les persones. Per tant, aquesta col·laboració, que data dels inicis de la conquesta catalana el 1229, segueix éssent la confirmació dels drets dels genovesos adquirits gràcies a Jaume I com a forma de pagament pels seus serveis durant la conquesta. Aquest fet farà que neixi una important colònia genovesa a l'illa i s'utilitzi aquesta com a pont per al comerç amb Àfrica i el Llevant peninsular (ABULAFIA, 1996, p. 174). Com ja he dit abans, esmentant a Cateura, aquesta relació millorà amb la designació de consols genovesos en el govern de les Illes i en la creació d'un consolat a Eivissa (ABULAFIA, 1996, p. 174) (CATEURA BENNÀSSER, 1998, p. 12).

El 1285 tingué lloc l'atac català a les Illes Balears per part del nebot de Jaume II, l'infant Alfons. L'operació tenia el beneplàcit de la burgesia catalana, que per aquells moments era el soci o suport més sòlid que disposava la monarquia aragonesa. A més, el rei Pere III, disposava

¹² Es tracta d'un document de tan sols nou folis de paper amb unes dimensions de 333x250 mm, que doblades per l'eix longitudinal formen un quadern de 18 fulls. Per tant es tracta d'un document molt curt però que aporta gran informació (RIERA MELIS, 1980, pág. 54).

de l'excusa idònia: Jaume II de Mallorca en qualitat de vassall no havia acudit a l'auxili d'aquest sinó que s'havia aliat amb els invasors que havien intentat conquerir Catalunya. D'aquesta manera i segons la legalitat vigent, el rei podia retirar al seu germà els territoris que ell tenia en qualitat de feudatari (RIERA MELIS, 1986, p. 69).

L'operació, doncs, comptava amb el suport de tres poderoses forces que tenien els mateixos interessos en aquella àrea: la burgesia catalana, la monarquia de la Corona d'Aragó i la burgesia de les Illes Balears. La reincorporació de les Balears a la Corona d'Aragó significava per a la burgesia catalana una garantia immediata dels seus privilegis i status quo en les places de les Balears que havien estat amenaçades amb la política de Jaume II i el projecte aranzelari. Per a la monarquia aragonesa, la reincorporació de les Balears suposava aconseguir una posició avançada en el comerç mediterrani i també en la defensa de les seves aigües. També suposava un increment de les rendes patrimonials degut al gran nombre d'aranzels que es cobraven derivats de la intensa activitat mercantil procedent de la gran quantitat de vaixells estrangers que feien escala allí, com també una molt bona posició per al control de la nova illa conquerida (Sicília). Pel que fa a la burgesia illenca, veu en la reincorporació el moment ideal per a potenciar les seves activitats mercantils, augmentar el comerç en el territori de la Corona d'Aragó i enfortir els llaços comercials amb l'elit urbana de Barcelona que suposava gaudir d'una potent flota (RIERA MELIS, 1986, p. 70).

La reincorporació de les Balears a la Corona d'Aragó es vista de forma positiva i satisfactòria pels ambdues parts. La capitulació de la ciutat fou senzilla, doncs, ja que la burgesia illenca no tenia cap interès en mostrar resistència.

El problema arribarà alhora de sotmetre el camp. La *part forana* presentarà una major grau de desafecte degut a la formació de l'incipient aristocràcia, noblesa local i clergat, com també un sector de la pagesia (RIERA MELIS, 1986, p. 71).

Alfons III ratificà als mallorquins totes les franquícies aranzelàries i privilegis comercials que els foren donades en temps de Jaume I i de Pere III¹³ pel que fa al comerç amb els territoris peninsulars de la Corona d'Aragó. A partir de la reincorporació de les Balears al regne d'Aragó, els mercaders pogueren gaudir del mateix estatut aranzelari en totes les places del regne amb les mateixes garanties que els súbdits del rei. Aquest fet té com a resultat, segons Riera Melis, un increment espectacular de la circulació de mercaderies, persones i diners entre Barcelona, València i Ciutat de Mallorca. A més les embarcacions catalanes que es dirigeixen a Sicília i a Orient fan escala en els ports de les Balears, on complementen la seva càrrega. (RIERA MELIS, 1986, p. 71)

Aquesta situació es mantindrà fins que les pressions de França i la Santa Seu obliguin a Jaume II d'Aragó a retornar el territori al seu familiar Jaume II de Mallorca. El retorn s'efectuarà en unes condicions que no pertorbaran el comerç amb els Països catalans, els quals, segons afirma Riera Melis, conformen una unitat mercantil difícil de deslligar (RIERA MELIS, 1986, p. 72).^o

Amb la conquesta catalana, que rep el suport de la burgesia catalana, es veu clarament com les Balears ja s'han convertit en una àrea econòmica important i una font de riquesa comercial de certa magnitud. Així, no es d'estranyar l'existència d'una voluntat de la burgesia barcelonina per eliminar o reduir la competència mercantil dels mercaders illencs. Un exemple el trobem en el Magrib. Els mercaders mallorquins aconseguiren introduir-se en aquesta regió del nord d'Àfrica degut a la necessitat d'alimentar-se i aconseguir productes de primera necessitat en unes terres en les quals mancaven tota classe de béns: des de cereals i blat fins a teixits i estris, com ja he comentat en un capítol anterior. Aquesta penetració fou tan efectiva que arribà a eclipsar als mercaders d'altres regions del Mediterrani.

Així, doncs, veiem com les relacions comercials amb la Corona d'Aragó s'han intensificat degut al retorn del regne al seu nucli d'origen. També podem observar com ja clarament es van distanciant la burgesia mercantil de les Illes Balears de la noblesa de la Cort del rei de Mallorca.

¹³ Abans de la conquesta catalana, havia hagut conflictes amb els aranzels cobrats en les places catalanes i la burgesia balear demanà una revisió d'aquets. Aquesta revisió fou feta en temps de Pere III durant els fets de les Vespres Sicilianes.

La burgesia, que depèn de l'activitat mercantil, veu clarament que l'enfrontament i la lluita amb les terres peninsulars no aporten cap benefici sinó al contrari, perden un mercat necessari per aprovisionar els seus territoris i fer negoci amb productes provinents de la regió del Magrib, punt clau del comerç mallorquí ja des d'abans d'aquesta època i que també ho serà en el futur. Això fa que els interessos de la burgesia mercantil i la noblesa de la Cort del rei de Mallorca no coincideixen, explicant el seu distanciament.

D'aquesta manera s'explica que en el registre de llicències es vegi com el Magrib ha esdevingut la zona de comerç per excel·lència dels mercaders balears degut a la guerra o tensió amb la Corona d'Aragó. Com que resultava perillós comerciar amb els ports del regne d'Aragó, es buscà una altra sortida per a practicar el comerç que, torno a remarcar, és l'única sortida viable per a la economia balear ja que fins aquest moment no ha triomfat cap altre activitat econòmica distinta. Així, doncs, davant la necessitat d'aconseguir els béns necessaris per a sobreviure, els mercaders mallorquins es llancen de cap al Magrib, encara que els agradaria ampliar el seu radi de comerç amb la Península, motiu que, com he dit, fa que es distanciïn de la noblesa de la Cort mallorquina.

○ 3.3.-Del tractat d'Argelers a la mort de Jaume II: les lleudes i la nova política fiscal

Jaume II de Mallorca recuperarà el 1298, després de tretze anys d'ocupació aragonesa, les Illes Balears. Els acords d'Argelers tanquen una etapa per al Regne Privatiu de Mallorca caracteritzada per l'estreta aliança amb França i l'enfrontament tant bèl·lic com diplomàtic amb la casa dels comtes de Barcelona (RIERA MELIS, 1986, p. 77).

D'aquests anys, hem pogut constatar com el Regne Privatiu de Mallorca patia una forta debilitat política¹⁴, però, paradoxalment, la seva vitalitat econòmica era patent i equiparable a les altres potències comercials del mar Mediterrani. Els reis de Mallorca vivien envoltats de luxe i a

¹⁴ Recordem com el joc provocat per estar entre dues potències en enemistat havia provocat la pèrdua de les Balears.

través d'això intentaven transmetre la seva imatge de veritables reis, que es parlen d'igual a igual amb els papes d'Avinyó o els reis de Nàpols.

A partir d'aquest moment, podem plantejar-nos una gran qüestió: el comerç, en les Illes Balears, pot cobrir les despeses necessàries per a mantenir el regne i la seva monarquia donada la seva importància?

El rei Jaume II acceptà el retorn de les terres baleàriques en condició de feudatari de Jaume II d'Aragó. A partir de 1298, l'acostament de la casa de Barcelona i la de Mallorca tindrà com a resultat un període d'estreta i fructífera col·laboració entre les dues branques de la mateixa família.

D'aquesta manera, els successius reis de la casa de Mallorca iniciaren una nova política econòmica, que Abulafia qualifica d'"imaginativa". El rei Jaume II de Mallorca iniciarà una política econòmica que s'encaminarà a aconseguir un finançament estable. Tan sols calgué esperar dos anys del retorn del rei Jaume II a les Balears per a veure l'inici del desplegament d'aquesta política (CATEURA BENNÀSSER, 1998, p. 7). Com a mesures destaquen l'establiment de relacions comercials amb el nord d'Àfrica de forma més intensiva i altres indrets sense la mediació de la cort del regne d'Aragó, la creació de consolats en ports estrangers; la construcció d'una flota mercantil pròpia; l'encunyació de moneda pròpia¹⁵ i l'aplicació de mesures aranzelàries per a protegir els comerciants del regne (ABULAFIA, 1996, p. 186), també suposarà la reestructuració de la economia illenca, ja que durant l'ocupació aragonesa s'havia potenciat el comerç però no els altres sectors econòmics de l'Illa (RIERA MELIS, 1986, p. 185).

L'economia del conjunt de les Illes Balears estava completament dominada pel mercat exterior, ja sigui per alimentar la població illenca o com a font de beneficis i de llocs de treball (ABULAFIA, 1996, p. 186) (LÓPEZ PÉREZ, 1995, pág. 204). El gran desenvolupament del

¹⁵ Recordem que el rei de Mallorca no podia encunyar moneda pròpia en el Rosselló, on circulava moneda de de Barcelona, però sí en les Illes Balears, fet que començà a succeir a partir de l'any 1301, poc després d'aconseguir el retorn de les terres illenques a través del tractat d'Argelers signats arran de la pressió francesa i del papat.

sector terciari, centrat en el comerç, a les Balears no ajudava pas a la formació d'una indústria, com podia ser la llanera, necessària per incrementar les rendes del regne. La burgesia mallorquina, es trobava absorbida en la tasca del comerç exterior i, a més, era necessari per a la supervivència física del regne (RIERA MELIS, 1986, p. 131). També, cal dir, que els genovesos satisfien el mercat interior amb les seves reexportacions de teixits francesos en els mercats illencs. A principis del segle XIV¹⁶ apareixeran documentats a Ciutat de Mallorca de tallers teixidors de categoria quasi industrial, però els seus resultats, com apunta Riera Melis, no foren els desitjats.

La moneda que circulava fins aleshores era l'encunyada a València, feta pel rei Jaume I. Encara que, com diu Riera Melis, circulaven altres monedes de diferent valor per les Illes també. Així el 1300 decreta la creació de dos monedes: una de velló i una de plata (RIERA MELIS, 1986, p. 193).

Els primers signes de desavinença, com molt bé apunten Abulafia i Riera Melis, entre les corts d'Aragó i Mallorca arribaren amb els inicis de l'aplicació de la nova política aranzelària del rei Jaume II de Mallorca (RIERA MELIS, 1986, p. 155) (ABULAFIA, 1996, p. 189) sobre aquells vaixells que passaven per Colliure per anar a Marsella, Gènova o altres llocs. Així, doncs, el primer problema arribarà arran de la lleuda de Colliure.

Jaume II amplià els aranzels de la citada lleuda i introdueix novetats en la normativa que regulava la recaptació d'aquest impost. Aquest fet rau en la política de distanciament amb la Corona d'Aragó i així poder preservar la independència del regne com també potenciar l'activitat econòmica interior per a poder ajudar a mantenir el regne i la seva monarquia. Així la política "proteccionista" s'inicià amb la revisió de la lleuda de Colliure i es tancarà amb la implantació de la lleuda balear del 1302 i desembocarà en un enfrontament directe amb les altres ciutats mercantils catalanes (RIERA MELIS, 1986, p. 156). La lleuda, probablement, començà a aplicar-se cap al 1175 (RIERA MELIS, 1986, p. 157) (ABULAFIA, 1996, p. 189) i gravava menjar, espècies, teles, pells i un llarg etcètera. Durant el regnat de Jaume I la burgesia

¹⁶ Aquest fet té lloc pocs anys del tancament dels graus francesos i a l'inici de les pràctiques aranzelàries.

aconseguí, com a forma de pagament pels serveis prestats, immunitats fiscals però només posteriors al 1232, els impostos instaurats abans els haurien de pagar (RIERA MELIS, 1986, p. 163) (ABULAFIA, 1996, p. 189). La reforma estava orientada, doncs, a augmentar els ingressos creats per les noves realitats comercials internacionals a fi de mantenir la cort de Perpinyà, seu del Regne Privatiu de Mallorca i on viu el monarca.

Ambdós autors, Abulafia i Riera Melis, com també ho farà Cateura en les Balears, pensen que Jaume II inicià, com també la resta de monarquies occidentals del moment, una política duanera que defineix clarament les fronteres del regne i en aquells llocs instaurar punts de control per cobrar impostos i així afirmar la seva autoritat real en tot el seu territori. Aquestes noves iniciatives crearen descontent i a l'any 1299 ja tenim els primers documents que descriuen els greuges creats per aquest fet, que venien acompanyades per confiscacions de mercaderies dels vaixells barcelonesos (RIERA MELIS, 1986, p. 175).

Paral·lelament a la lleuda de Colliure, tenim la instauració de la lleuda Balear del 1302. Els principals perjudicats foren els mercaders de la Corona d'Aragó. Aquest decret seria contrari als privilegis instaurats pel rei Jaume I el 1232 que decretava la exoneració d'aranzels. La resposta per part dels consellers de Barcelona fou realitzar un boicot econòmic a les Illes. Aquesta idea no fou del tot acceptada pel rei Jaume II d'Aragó, ja que era més procliu a primer optar per les solucions diplomàtiques. La reunió feta a Girona resultà un fracàs i només s'aconseguí demostrar que el rei Jaume II de Mallorca podia jugar tant bé a la diplomàcia com el seu homònim aragonès. En aquest sentit, tenim com a resultat l'acostament al sultà de Bugia per part del monarca mallorquí. Per la part balear, el rei Jaume II comença a opinar que el problema s'està allargant massa i tenia altres pensaments en el seu cap: casar al seu hereu Sanç amb la princesa de Nàpols. Per aquesta raó, el rei de Mallorca optà per un to més moderat (ABULAFIA, 1996, p. 193). El 1305 el rei Jaume II de Mallorca restableix provisionalment les antigues cartes de franquesa als ciutadans del regne d'Aragó. A partir d'aquest moment, el monarca veurà com les seves pretensions de fer pagar impostos als mercaders catalans no tindran resultat i haurà de renunciar incondicionalment a les seves idees davant de la coalició

urbana catalana i a establir el lliure mercat entre els dos regnes (RIERA MELIS, 1986, p. 253). Des de l'any 1300 es durà a terme, doncs, una fiscalitat permanent degut al desenvolupament comercial de les illes i es deixarà de costat la imposició directa, de caràcter més antic i símbol del passat medieval agrícola. En aquest cas s'instaurarà la *Cisa*, un impost indirecte que tenia com a objectiu complementar la lleuda balear establerta en els mateixos anys. D'aquest impost, quedaran exclosos el clergat, els cavallers i els genovesos, comunitat molt important en el comerç balear (CATEURA BENNÀSSER, 1998, p. 20).

Així descobrim com l'intent d'instauració de les lleudes dels reis de Mallorca va fracassar estrepitosament ja que separava els mercats. El comerç no entén de política i aquest és un exemple molt clar. Amb la imposició d'aquestes barreres duaneres es demostra clarament com les Balears són un punt clau per al comerç mediterrani que els aragonesos no estan disposats a perdre ja que són una plaça comercial de vital importància. També podem veure com la lleuda creà malestar a ambdós costats. Els mercaders catalans perdien una via importantíssima per aconseguir productes del Magrib, regió on els mercaders mallorquins dominaven el comerç i els catalans havien de ser aprovisionats per aquests, i dels mercats situats al sud de França; però també els mercaders balears veieren com perdien un mercat molt important per aprovisionar-se d'aliments i altres productes bàsics de vital necessitat ja que, com hem pogut comprovar, les úniques activitats econòmiques que havien triomfat o aconseguit sobreviure aquests anys havien estat aquelles relacionades amb el comerç.

Si es vol analitzar també el paper de la lleuda com a impost important per a mantenir les rendes reials i, per tant, la monarquia mallorquina és precis resseguir els documents de l'època. En ells es veu que el comerç és de les poques sortides reals per aconseguir una economia estable per les Balears, i, per aquest motiu, era bàsic no sols treure d'ell benefici mitjançant l'intercanvi sinó també mitjançant els aranzels que se li podien aplicar. És veritat que suposava un encariment dels productes prou important, com era el cas de la llana. La llana del Magrib era prou barata i de qualitat no gaire alta però permetia teixir peces de roba d'un preu assequible que juntament amb la llana de Mallorca i Menorca aconseguiria un benefici suficient per comprar els bens

necessaris per a les Illes. L'encariment d'aquest producte degut als aranzels feia perillar la economia catalana basada en la indústria del teixit, entre altres, per a crear riquesa. Els catalans no es podien permetre aquesta perillosa jugada ja que suposava un greu problema per a la economia i riquesa de molts dels mercaders del Regne d'Aragó. Per tant es fa necessari reflexionar sobre el bon tret o l'adequació de la mesura del rei de la casa de Mallorca, ja que es tracta d'una mercaderia valuosa i volguda per molts de mercaders. Segons López Pérez i Padilla Lapuente, la importància de la llana explicaria la notable presència de genovesos, pisans, florentins i venecians, tots ells mercaders, en la ciutat de Mallorca (LÓPEZ PÉREZ & PADILLA LAPUENTE, 2013, pág. 155) i per tant no es d'estranyar que es volgués protegir o limitar l'accés dels productes forans per així potenciar la indústria local i augmentar la competència amb els mercaders d'altres regions, ja siguin catalans o italians però no afavoria als interessos catalans que tampoc es podien menysprear. La decisió no era senzilla.

Per acabar aquest capítol dir que, per tot allò que acabo d'analitzar, el comerç balear, personalment opino, no és suficient per a mantenir la monarquia i la cort mallorquina amb independència de les altres corts ja que, encara que genera gran riquesa i és capaç de sostenir la població balear, no és prou important per recolzar un projecte monàrquic ja que no va acompanyada d'un desenvolupament agrari i industrial suficient ni rellevant que ho permetin.

○ **3.4.-El comerç en les darreres dècades del regne: de Sanç I a Jaume III**

Jaume II morí el 1311 i al tro el succeí el seu fill Sanç I. El moment polític que vivia Sanç era molt diferent al el deu seu pare. La política d'autojustificació i defensa de l'autoritat local va ser realitat gràcies a les bones relacions amb la Corona d'Aragó i a l'apaivagament dels conflictes mediterranis (CATEURA BENNÀSSER, 1998, p. 20). Aquestes condicions canvien a partir de 1311 coincidint amb una revifada dels problemes al Mediterrani (pirateria, conquesta de Sardenya,...) i també amb nous problemes amb la casa d'Aragó. Així doncs la política de

desenvolupament passa a un segon terme, encara que sense esser abandonada, i ,prenen un lloc prioritari els objectius militars.

Per estudiar el comerç en les primeres dècades del segle XIV ens hem de referir als registres dels impostos coneguts com *Ancoratge* degut a la falta de documentació d'altres registres mercantils . A través d'aquests documents podem arribar a saber el tràfic marítim existent a les Balears: tenim la sort que els funcionaris eren molt detallistes i han quedat moltes dades d'aquests anys.

Així, doncs, podem saber a través d'aquests documents que el tràfic en el port de Palma era consistent durant tot l'any. La estacionalitat té poca incidència segons Abulafia en el ritme d'arribada i el nivell d'activitat és alt durant tot l'any: constantment arriba o surt un vaixell en el port (ABULAFIA, 1996, p. 206). També es registre d'on provenen els vaixells i així és possible dibuixar les línies del comerç exterior del regne: Serinhan, Besiers, Fronignan, Adge¹⁷, Gènova, Pisa, Venècia, Sicília, Gaeta i Sardenya. Igualment es mencionen vaixells procedents de Flandes com també genovesos durant la guerra amb la Corona d'Aragó¹⁸ (ABULAFIA, 1996, p. 207). Un altre destí dels vaixells amb mercaderies italianes i mallorquines és el nord d'Espanya : cada any arriben al port de Palma vaixells procedents del País Basc. Així mateix vaixells mallorquins realitzaren incursions cap al sud, en direcció a l'oceà Atlàntic visitant la costa occidental del Marroc.

Pel que fa al comerç amb el Magrib, els registres guarden silenci i si abans teníem un gran detall d'informació, ara Abulafia diu que desapareix dels registres. El que sí podrem saber del comerç amb el Magrib és el seu desenvolupat durant els anys 1341-42 gràcies als registres de *guiatge*¹⁹ i els llibres d'*Extraordinaris*. Amb aquests registres es posa de manifest la vitalitat comercial que havia al nord d'Àfrica i l'Espanya musulmana que ja venim anunciant des de fa

¹⁷ Ports occitans que donaven accés al port de Montpeller.

¹⁸ Anys 1330-1350.

¹⁹ Llicències per comerciar amb productes estratègics com ara ferro, cavalls, armes... amb altres nacions, sobretot musulmanes.

temps. Aquests registres segueixen demostrant i fent patenten el pes d'aquest comerç tan intens al regne de Mallorca.

A través dels registres d'*ancoratge* també podem saber el que volien els diferents grups de mercaders. Un exemple són els pisans. Els comerciants italians venien a les Balears a comprar figues, raïm dolç, mel, oli, ametlles... com també productes redistribuïts des de Mallorca: sofre, llana, pebre i sucre africans. D'Itàlia arribaven productes tèxtils i també alum, producte indispensable per a la indústria tèxtil catalana i mallorquina. La sal eivissenca sembla que produïa una notable atracció sobre els comerciants a partir de l'any 1322 (ABULAFIA, 1996, p. 210). Dins dels productes considerats de vital importància ²⁰ trobem aquesta sal, que les Balears posseïen amb abundància; essent un dels centres productors principals les salines d'Eivissa. La sal era un producte vital a l'Edat Mitjana i en època de guerra calia obstaculitzar la venda o possibilitat d'adquisició dels enemics sobre aquest possible producte com a medi de sabotatge. Durant la guerra amb Gènova, en la qual el Regne de Mallorca hi participà com aliat de la Corona d'Aragó, es redacten els registres anomenats *Extraordinaris*. Amb la informació continguda a n'aquests registres podem conèixer dades rellevants: es sap, gràcies a ells, que sortia una mitja d'un vaixell cada tres dies en direcció al Magrib des del port de Mallorca, prèvia escala a Eivissa. No obstant, només podem saber la relació de vaixells que complien aquesta condició; és a dir, no sabem el nombre de vaixells que salpaven sense fer escala a la Pitiüsa major cap a aquesta regió i els seus diferents ports, que sens dubte serien un nombre major de casos (LÓPEZ PÉREZ, 1995, pág. 214).

Quins eren els destins dels vaixells mallorquins? Els patrons preveuen el desembarcament en els ports de Brech, Cherchell, Tedelis, Alcoll, Bugia i Bona, però no pas en llocs com ara Tunísia, Orà, Alcúdia, Honein,... on la intensitat comercial mallorquina estava documentada. Probablement, com apunta López Pérez, això es degut a que en aquests ports (Orà, Tunísia, Alcúdia ...) ja existia una xarxa de redistribució de la sal o a que era un producte amb poca sortida comparat amb la resta de ports mencionats anteriorment.

²⁰ El terme empleat en els registres baix medievals és *coses vedades*.

També existeixen forts vincles comercials amb Nàpols que tenen com a resultat la confirmació dels privilegis legals i comercials l'any 1325. A l'Espanya musulmana també s'establiran contactes amb el regne de Granada i alguns mercaders mallorquins s'instal·laran a Almeria entorn de l'any 1334 on s'endinsaran fins a la ciutat de Granada (ABULAFIA, 1996, p. 211). Continuant amb l'anàlisi dels destins comercials, cal dir també, que les zones orientals del Mediterrani tenien unes relacions més dèbils amb Mallorca que les zones occidentals.

A partir del 1330, el comerç es veurà involucrat en la política del moment. A partir d'aquesta data, la guerra entre aragonesos i mallorquins, per un costat; i, contra els genovesos, per un altra, marcarà les relacions en el Mediterrani occidental. En aquest context de prosperitat comercial, tingué lloc una revifada dels problemes mediterranis: la conquesta catalana de Sardenya . Aquesta illa fou envaïda per Jaume II d'Aragó. En qualitat de vassall, Sanç ajudà al rei Jaume II d'Aragó. L'ajuda es concretà amb vaixells, homes i queviures. En aquest sentit, s'inicià un endeutament de la Universitat de Mallorca i de la Corona ja que els territoris situats a França no s'involucraren en l'empresa. La conjuntura no fou pas una providència del destí. Jaume II d'Aragó sabia perfectament del desenvolupament econòmic del regne i aprofità per demanar ajuda. Amb aquesta ajuda el rei Sanç I aconseguí del seu cosí no anar a les Corts per retre-li homenatge (CATEURA BENNÀSSER, 1998, p. 22). L'endeutament contravingut per part de Sanç amb la conquesta de Sardenya tant per part de la Corona com per part de la Universitat s'agreuja amb la seva mort, degut a que el rei Jaume III hagué d'acceptar la condonació d'aquesta. A aquesta debilitat política que obliga a la condonació cal ajuntar una crisi de producció que va obligar a la importació de blat i agreujà l'afebliment de la economia que es veu afectada, a més, per l'ús de moneda barcelonina, a pesar de les prohibicions, en les transaccions (CATEURA BENNÀSSER, 1998, p. 23).

Amb aquest panorama de crisi s'iniciarà el regnat de Jaume III, que intentarà cobrir el deute amb un programa fiscal iniciat el 1328²¹. Segons Cateura, la fam i la guerra amb Gènova van lligades i expliquen el que va succeir a les Balears : una forta crisi econòmica i una davallada important de la població. La guerra amb Gènova era molt impopular degut a la estructura comercial de les illes que estava organitzada entorn d'intermediaris genovesos. Però no és l'únic problema del moment, encara que sí és el més cridaner.

En aquests anys i des de finals del segle XIII s'estava produint una desestabilització del regne de Tunis degut a la intromissió dels castellans (CATEURA BENNÀSSER, 1998, p. 30). Per als castellans introduir-se en aquest mercat suposava entrar en una àrea comercial on l'èxit estava assegurat. Aquest regne inicià la seva expansió cap al Mediterrani a través dels ports de Sevilla i del País Basc. El rebutjar la participació en la guerra a la zona del Marroc suposava renunciar a un mercat molt atractiu, i, per aquest motiu els castellans intervenen. La guerra perjudicava als interessos mallorquins ja que no permetia un comerç fluid ; per aquest motiu, s'envia un ambaixador mallorquí a Sevilla per negociar la pau amb Castella. El resultat fou una treva en el conflicte (1339) i l'ús de coques castellanques per a la importació de gra. A l'any 1341 es tornaran a revifar les accions de guerra en aquesta ocasió a la regió de l'Estret, àrea de conflicte amb els genovesos, castellans, catalans i marroquins.

A principis del segle XIV té lloc l'inici de la crisi baix medieval. A les Balears *Lo mal any primer* esta ben documentat amb el *manual de rebudes e dades* de la Universitat de Mallorca, i descriu la darrera etapa de la crisi agrària (CATEURA BENNÀSSER, 1998, p. 33).

A més de les fallides agràries, aquests anys són també de problemes amb els estats europeus, com ja he anat comentant. Després del fet de les Vespres , ja comentades anteriorment, la potència naval catalana augmentà i es posà de manifest les desavinences amb els italians. No obstant això Gènova inicià una escalada de poder i hegemonia guanyant a Pisa, la seva ciutat rival. D'aquí vindran la resta de problemes que aniran envoltant al Regne de Mallorca i

²¹ En aquests primers anys del regnat de Jaume III no governà ell sinó un consell de regència degut a la seva edat primerenca (fou elegit rei pel seu oncle a l'edat de 9 anys). El tutor de la seva regència fou l'infant Felip, germà del rei difunt.

l'encaminaran cap a la seva desaparició, a més, del declivi demogràfic a Mallorca que es manifestà a partir de 1330 (SANTAMARIA, 1973, p 65) donat que a partir d'aquest any tingué lloc una greu epidèmia (1331) agreujada per les sequeres dels anys 1331 i 1333 que obligaren a importar blat.

Per tant, encara que constatem un panorama de crisi, i, que aquests anys desembocarien en la caiguda del regne i en la reincorporació d'aquest a la Corona d'Aragó, podem seguir afirmant que el comerç no va minvar en cap moment. Podem saber gràcies als registres que han sobreviscut que, encara que sota la pressió de les armades italianes o catalanes, el comerç amb el Magrib no davallà i sempre tingué una afluència molt important. Quan López Pérez analitza el comerç de la sal amb la zona mitjançant els registres dels *Extraordinaris*, podem veure que el comerç segueix essent intens. A la vegada veiem que el nombre de viatges que es realitzen cap allí és “enganyós”, ja que només es comptabilitzen en els textos els vaixells que fan escala a l'illa d'Eivissa per completar la seva bodega amb sal. Així, podem afirmar que el flux de comerç amb el Magrib superava la quantitat d'un viatge cada tres dies, que la sal constituïa un complement per a la carrega del vaixell i que es feia en quantitats molt petites (com a màxim es podien embarcar cinquanta “modios”).

Aquesta relació amb el Magrib també queda reflectida en la forma en com s'afronten des de Mallorca les guerres que s'estaven produint allí. El rei Jaume III intentarà evitar entrar en guerra amb el sultà, encara que degut a la seva vinculació com a vassall de la Corona d'Aragó, haurà d'enviar galeres a la guerra de l'Estret, ja que no li convenia una situació de conflicte pel desenvolupament del comerç illenc. Això tindrà com a resultat la retirada de mercaders de les places més importants com a precaució a possibles represàlies, i, provocarà una paralització temporal del comerç amb el Magrib, establint-se de nou una restricció per a viatjar a aquestes terres.

Els anomenats *Guiatges* ens serviran per a l'estudi dels anys 1341 (des d'octubre) i 1342 (fins al març). Amb aquests documents, segons ens explica López Pérez s'arriba a la conclusió que el

comerç amb la regió marroquina pateix una paralització degut a la guerra però el Magrib continua essent l'elecció preeminent per als mercaders mallorquins. Així, l'àrea d'acció dels comerciants de Mallorca durant els darrers anys del regne privatiu s'estén des de Honein fins a Tunísia (LÓPEZ PÉREZ, 1995, pág. 219).

Tot aquest comerç es feia a través de les lligues o associacions. Aquesta incloïen comerciants tant cristians, jueus com musulmans però sempre tenien un denominador comú: posseir la ciutadania mallorquina. Aquest element creava un monopoli que evitava l'entrada de mercaders estrangers. Aquests companyies s'encarregaven de buscar vaixells per a realitzar els trajectes comercials dels ports de la Barbaria fins a les Illes Balears, on després es redistribuirien els productes obtinguts cap a altres mercats d'Europa. D'aquesta manera es veu, com diu López Pérez, un clar intent per monopolitzar el transport de mercaderies que comunicaven el port de Mallorca amb els principals enclavaments del Magrib (LÓPEZ PÉREZ, 1995, pág. 469). El principal objectiu o interessat era la llana. Qui controla els transports de forma efectiva controla el comerç d'aquest producte molt preuat a l'època.

Amb aquestes lligues s'intentava entorpir el comerç italià, que era la gran competidora del moment. Per tant, s'intentava impedir o evitar al màxim possible que els mercaders italians poguessin apoderar-se d'aquest bé, sobretot en les terres d'on provenia, i que l'haguessin d'adquirir en els ports mallorquins. L'origen d'aquestes associacions, com ja hem comentat, el trobem a finals del segle XIII i a principis del segle XIV com una mesura d'autoprotecció i defensa dels interessos del Regne Privatiu front els seus "agressors" com ara catalans, italians, valencians,... un molt bon exemple d'aquestes lligues és la *Lliga de Honein*. La participació en aquestes associacions era optativa, encara que tenia com a requisit indispensable esser mallorquí (LÓPEZ PÉREZ, 1995, pág. 471). Amb aquesta unió de forces, doncs, es pretenia, com ja he dit abans, aconseguir una millora dels transports i així augmentar els beneficis que es podrien obtenir d'aquest comerç de la llana, i altres productes, del Magrib, debilitant les colònies de mercaders italians que comerciaven a través del port de Mallorca (LÓPEZ PÉREZ & PADILLA LAPUENTE, 2013, pág. 150).

Els italians, segons Mario del Treppo, s'havien instaurat a les principals ciutats de la Corona d'Aragó a la recerca de provisions de llana per a la seva indústria tèxtil. Per tant, pel que fa a les Balears, aquests no només estan interessats en la llana de les esmentades illes sinó que també busquen la llana del Magrib que, segons Georges Jehel, s'havia convertit en la principal font proveïdora per a la indústria llanera (LÓPEZ PÉREZ & PADILLA LAPUENTE, 2013, pág. 151). Aquestes barreres imposades per les lligues provocaran una restricció del comerç de la llana, controlant el transport i faran que només entrin a través del port de Mallorca principalment.

Per tant l'aparició d'aquestes lligues segueix demostrant la importància que tenia el Magrib i el seu comerç en relació a la economia de les Balears. Les lligues són un fenomen molt comú en el món medieval (LÓPEZ PÉREZ & PADILLA LAPUENTE, 2013, pág. 148). En el cas mallorquí pretenien monopolitzar el comerç i els vaixells disponibles per poder dur a terme en exclusiva aquesta activitat econòmica amb aquesta regió del món. Resulta clau veure com ja des d'un primer moment es busca controlar el nombre de vaixells disponibles. Controlar el transport permetia ofegar a la resta de mercaders individuals ja que no eren participants de la compra i el transport conjunt de la llana, el producte estrella del nord d'Àfrica. Però a partir del 1343, i definitivament al 1349, es produirà l'eliminació de l'exclusivitat mallorquina en aquest comerç degut a la integració d'aquests en l'entramat comercial de la Corona d'Aragó.

• 4.-Conclusions

El regne de Mallorca fou un fracàs des del seu inici però només en l'àmbit polític. Aquest regne nasqué polititzat degut a l'existència d'un poder més fort i germà al seu: la Corona d'Aragó. Però només dic que fracassa en l'àmbit polític, ja que en l'àmbit econòmic resulta ser un veritable competidor amb la resta de ciutats mercantils de l'època.

La seva posició estratègica, els seus contactes amb la resta del món, l'afluència de mercaderies, etc fan de les Illes Balears una important potència comercial. Les illes manquen d'un camp o *hinterland* suficient per poder aprovisionar la població que viu en l'arxipèlag. Davant aquesta necessitat, i com hem arribat a veure al llarg del treball, veiem com els mercaders nouvinguts es llencen a la mar per aconseguir allò que els mancà.

Personalment crec que degué resultar molt difícil deslligar la regió de les Illes Balears de la Corona d'Aragó ja que els seus vincles comercials eren molt estrets i vitals pels illencs.

Les Illes Balears han esdevingut durant temps immemorables un mercat gegant on les diferents potències comercials deixen i intercanvien les seves mercaderies amb altres productes provinents d'altres punts del mar Mediterrani. El que podem veure és com els reis de la casa de Mallorca, encara que políticament fracassaran, sabien molt bé quin punt fort tenien els seus territoris illencs. Certament, el regne demostrà que tenia una força formidable, una gran vitalitat comercial que contrastà amb la impotència dels monarques. Personalment crec que degué resultar molt difícil deslligar la regió de les Illes Balears de la Corona d'Aragó ja que els seus vincles comercials eren molt estrets i vitals pels illencs.

Per tant, els mallorquins no tenen res a perdre sinó molt a guanyar quan es llencen al mar a la recerca de les fonts necessàries per a sobreviure. Aquesta recerca els portà a les regions del Marroc, però també els portarà a viatjar cap al nord d'Europa per trobar els bens que necessitaven així com per tota la Mediterrània occidental.

Mallorca, l'illa més gran, crearà un regne que té com a base el mar i el comerç. És dels pocs regnes que aconseguirà sobreviure, econòmicament, del mar ja que les activitats que s'arriben a desenvolupar a les Illes estan relacionades exclusivament amb el comerç, no triomfant massa significativament la indústria o el camp ja que només dona per a una producció petita i deficitària, situació que encara es fa palesa avui dia. Aquí rau la importància d'aquest regne que aconseguí abastir una important població que si hagués hagut de dependre de la producció autòctona no hauria arribat mai a assolir la mateixa quantitat d'habitants que es va aconseguir amb el comerç.

A través de l'anàlisi, podem veure com les comunitats italianes tingueren un pes rellevant a l'hora d'aixecar el comerç illenc. Foren aquests, també àvids de recursos per obtenir beneficis, els que iniciaren els primers contactes comercials i encoratjaren als mercaders mallorquins a la recerca de nous mercats.

El Magrib serà la seva zona d'actuació per excel·lència (malgrat no la única, com he deixat constància al tractar de manera, encara que de forma secundària, la ruta atlàntica) i obtindran grans beneficis i recursos que, sempre després de satisfer les necessitats interiors, serviran per anivellar la balança de pagaments molt sovint negativa amb la Corona d'Aragó. Un exemple molt paradigmàtic d'aquest poder comercial es el de la *Lliga de Honein*, situada a la ciutat del mateix nom. Les lligues seran un exemple immillorable per demostrar com la necessitat de recursos i béns mouran als mallorquins cap a totes les direccions i els faran buscar solucions per a limitar la competència estrangera, molt més forta a partir del recent naixement d'aquest regne.

Resulta curiós, doncs, que l'àrea de major acció sigui el Magrib també. Es tracta d'una regió musulmana que estableix contactes amb les Balears cristianes molt aviat gràcies a l'ajuda del papat i les seves concessions. És interessant veure com el comerç no entén de religions o, més ben dit, la necessitat no entén de religions. El comerç amb les regions musulmanes aportarà grans beneficis a la Corona de la casa de Mallorca i des del primer moment es voldrà protegir i potenciar. Només les guerres mantingudes per les grans potències navals de la mediterrània

destorbaran aquest comerç degut a l'aparició de les flotes genoveses i la pirateria. Per tant resulta curiós observar com generalment els contactes de les grans potències comercials cristianes amb el món musulmà estan marcats per l'existència d'un estat de guerra continu mentre que el regne de Mallorca aconseguirà comerciar amb aquests pobles d'una manera prou pacífica.

En resum, les Balears per mor de la seva insularitat i l'aïllament total que provoca el mar, es veuran abocades a crear una estructura basada amb el comerç ja que a que no hi ha cap altra via per a la supervivència. A part del comerç, a l'arxipèlag només triomfaran les activitats necessàries per al dia a dia i les relacionades amb el comerç. No existirà una indústria del teixit semblat a la de Catalunya que produeix grans quantitats de teixits de mitjana qualitat, ni tampoc no existirà en cap mesura un camp excedent en productes agrícoles com el català. Les terres àrides i la poca productivitat d'aquesta provocaran els viatges cap a terres llunyanes per trobar els recursos necessaris per a sobreviure i per poder comerciar amb altres pobles per aconseguir benefici. Així aconseguiran esdevenir un gran *fundach* per a la resta dels mercaders, un gran mercat on trobarem mercaderies provinents de llocs llunyans com ara la ruta de la Hansa que unia els ports del nord de l'Atlàntic. Aquests és el veritable llegat dels reis de Mallorca, encara que fos de forma "involuntària". El canvi o la evolució aconseguida gràcies a l'esforç per superar una base agrícola i industrial molt deficitària i passar d'esser una simple regió de pas a esdevenir un mercat internacional on feien escala mercaders de moltes regions d'Europa fou la gran fita aconseguida pel Regne Privatiu de Mallorca.

Al meu parer, i ja per acabar, aquesta època mostra el gran esforç fet per mantenir a la població illenca, la qual no podia sobreviure per si sola a través de la producció autòctona, i, la consecució d'unes fites econòmiques rellevants pel moment històric analitzat mitjançant la creació d'un comerç exterior molt ampli, centrat de forma quasi exclusiva amb el Magrib.

• 5.-Bibliografía

- ABULAFIA, D. (1996). *Un Emporio Mediterráneo: El reino catalán de Mallorca*. Barcelona: Ediciones Omega, S.A.
- CATEURA BENNÀSSER, P. (1998). *El Regne esvaït : desenvolupament econòmic, subordinació política, expansió fiscal : Mallorca 1300-1335*. Palma de Mallorca: El Tall.
- LÓPEZ PÉREZ, D. (1995). *La Corona de Aragón y el Magreb en el Siglo XIV*. Barcelona: Consejo Superior de Investigaciones Científicas Institución Milá y Fontanals.
- LÓPEZ PÉREZ, D., & PADILLA LAPUENTE, J. I. (2013). Mallorcan merchants in the medieval Maghrib: mercantile strategies in the port of Hunayn in the mid-fourteenth century. *Mediterranean Historical Review*, 141-165.
- ORTEGA-VILLOSLADA, A. (2011). Del Mediterráneo al Atlántico: Apertura/Reapertura del Estrecho de Gibraltar en la Edad Media, Estado de la Cuestión. *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana, Revista d'Estudis Històrics*(67), 101-124.
- RIERA MELIS, A. (1980). La 'Llicència per a barques' del 1284. Una font inèdita important per a l'estudi del comerç exterior mallorquí del darrer quart del segle XIII. *Faventia*, 53-73.
- RIERA MELIS, A. (1986). *La Corona de Aragón y el Reino de Mallorca en el primer cuarto del siglo XIV*. (Vol. I). Madrid-Barcelona, España: Consejo Superior de Investigaciones Científicas.
- SANTAMARIA, Á. (1973). *LA RECONQUISTA DE LAS VIAS MARITIMAS*. Palma de Mallorca: I Congreso Internacional de Historia Mediterránea.